

УДК 316.454.3

Д.Гірник

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ

У статті досліджено проблему факторів впливу Інтернету на соціальну поведінку молоді. Основною проблемою виокремлено залежність молодих людей від Інтернету й недосконалість інформаційного наповнення мережі, що спричиняє соціальну дезадаптованість молоді та негативно впливає на структуру знань. Сформульовано рекомендації щодо застосування деяких соціальних механізмів застереження молоді від Інтернет-залежності та засвоєння соціально шкідливої інформації.

Keywords: *internet culture, internet dependence, young people, the social behaviors, the social regulators.*

Ключові слова: *Інтернет, молодь, соціальна поведінка, соціальна регуляція, фактори впливу.*

Ключевые слова: *Интернет, молодежь, социальное поведение, социальная регуляция, факторы влияния.*

Актуальність дослідження зумовлена складністю та важливістю процесу соціальної регуляції поведінки молоді, що набуває особливої гостроти у зв'язку з появою та стрімким поширенням Інтернету. Віртуальний простір надає користувачеві безліч унікальних можливостей. У Інтернет-середовищі суб'єкт має можливість реалізувати свої заповітні мрії та задуми, які він не міг реалізувати в "реальному житті".

Саме легкість, безвідповідальність віртуального життя стає одним з визначальних критеріїв залучення дедалі більшої кількості користувачів у мережевий простір. Молоді люди, долучаючись до Інтернет-комунікації, ви-

робляють нові прагнення, що безпосередньо пов'язані з віртуальним життям. Мережеве спілкування стає поширеною формою взаємодії, що охоплює дедалі більшу аудиторію користувачів [1, с. 62].

Проблематика впливу Інтернету на поведінку молоді останнім часом є предметом дослідження учених (економістів, демографів, психологів, соціологів), перебуває у фокусі уваги журналістів, представників державних установ та неурядових організацій.

У працях іноземних психологів розглядаються різні аспекти впливу кіберпростору на особистість. Значний інтерес становить, зокрема, вивчення Інтернет-залежності як явища (K.Young, M.Griffiths, I.Goldberg), розгляд гендерних особливостей учасників Інтернет-взаємодії (S.King, S.Bernstein, M.Griffiths, P.J.Lukas), впливу віртуального середовища на особистість (J.Suler), дослідження ідентичності користувачів комп'ютерних мереж і процесів самопрезентації в мережі (J.S.Donath, J.R.Beniger). Російські та українські вчені вивчають мотивацію користувачів Інтернету (О.Арестова, Л.Бабанін, А.Войскунський, О.Смислова та ін.), досліджують міру емоційної насиченості міжособистісних мережевих контактів (Є.Белінська, А.Жичкіна, В.Нестеров, Є.Нестерова) [2, с. 269].

Постійне зростання кількості користувачів Інтернету серед українського населення, насамперед – молоді, свідчить про необхідність проведення досліджень, спрямованих на вивчення впливу Інтернет-мережі на особистість. Проведення молоддю в мережі дедалі більшої кількості часу як виразна тенденція надання переваги мережевій комунікації та використання послуг кіберпростору з метою віртуальної самореалізації підтверджує надзвичайну актуальність цього питання й доцільність його вивчення.

Метою статті є вивчення основних проблем впливу Інтернету на соціальну поведінку молоді та обґрунтування можливих варіантів уникнення негативного впливу мережевих комунікацій.

Останні роки характеризуються повсюдним впровадженням у життя широких верств населення науково-

технічних досягнень у галузі інформаційних і комунікаційних технологій.

Це явище, котре деякі дослідники називають “демократизацією високих технологій” [3, с. 161], безумовно, не можна не оцінювати позитивно. Однією з його складових виступає використання інформаційних ресурсів глобальних комп’ютерних мереж, передусім мережі Інтернет. Інтернет надає суспільству великі можливості, водночас він має і певний негативний вплив на особистість. “Одержуючи безсумнівні переваги від використання інформаційних систем, побудованих на основі глобальних комп’ютерних мереж, суспільство поступово входить у залежність від їхнього нормального функціонування” [2, с. 269]. Даний факт змушує виробляти нові підходи до захисту інтересів особистості, суспільства, держави в цій сфері.

Розвиток засобів масової інформації, зокрема Інтернету, безумовно, сприяє швидкому поширенню інформації, відроджує втрачений зв’язок між людьми, відкриває нові можливості молодому поколінню, пропонує нові форми роботи з текстом, але й змінює стиль міжособистісних відносин, структуру духовних потреб молоді, нав’язує єдиний стиль мислення, сприяє виникненню проблем у молоді, і, як сказав У.Еко, “ніколи не зможе задовольнити інтелектуальні потреби людини” [5].

Ряд небезпек пов’язаний зі спробами певних сил використовувати інформаційні можливості мережі для формування суспільної думки, впливу на маси з метою досягнення своїх інтересів. Безумовно, інформаційному впливу найбільшою мірою піддається найбільш масова й активна частина аудиторії Інтернету – молодь. На молодих людей буквально обрушується потік інформації, значну частину якої вони просто не в змозі адекватно сприйняти.

Деякі дослідники вважають, що молодь у наш час є найменш психологічно захищеною групою в суспільстві і саме вона становить найвищий відсоток користувачів Інтернету [2, с. 269]. Молодь заслуговує на те, щоб її підтримали, зрозуміли поведінку, суть пошуків та бажань.

Відсутність налагоджених правових механізмів дає змогу без зайвих перешкод розміщувати інформацію в Інтернеті, що спричиняє поширення в мережі матеріалів відверто націоналістичного, фашистського, расистського змісту, порнографічну продукцію з елементами насильства, рецепти виробництва наркотичних і вибухових речовин і т. д.

Раціональне використання послуг Інтернету означає акцентування уваги на тому, що потрібно представникові молодіжного середовища, наприклад, для навчання, підвищення рівня власної ерудованості, зацікавленість у тих чи інших питаннях, проблемах національної та світової політики [6, с. 4]. Отже, за наявності належного інтелектуального рівня розвитку, скерованості на досягнення успіху користування Інтернетом матиме конструктивний характер.

Однак для молодих людей, котрі мають низьку самооцінку, комплекси неповноцінності, байдуже ставлення до навколишніх подій, у яких відсутня сильна стійка мотивація в житті, Інтернет стає способом проведення часу, сприймання та засвоєння непотрібної або й шкідливої інформації [4].

Вченими відзначаються випадки хворобливої пристрасті до участі в мережевих процесах. Інтернет-залежність виявляється в нав'язливому бажанні необмежено довго продовжувати мережеве спілкування. Для молодих людей, що одержують доступ до Інтернету, "віртуальне середовище іноді здається навіть більш адекватним, ніж реальний світ" [2, с. 276]. Можливість перевтілитися в якусь безтілесну "ідеальну особистість" відкриває для них нові відчуття, що їм хочеться випробувати постійно або дуже часто. Фахівці відзначають, що до деякої міри зазначена залежність близька до патологічної захопленості азартними іграми, а її деструктивні ефекти подібні до тих, що виникають при алкоголізмі.

Психологи виділяють кілька підтипів такої залежності, враховуючи те, до чого сформувалася пристрасть у конк-

ретної особистості: “кіберсексу”, віртуальних знайомств, мережевих азартних ігор, комп’ютерних ігор або нав’язливого переміщення по Web-вузлах [4]. Патологія виявляється в руйнуванні звичайного способу життя, зміні життєвих орієнтирів, появи депресії, наростанні соціальної ізоляції.

Аналізуючи вплив мережевих інформаційних ресурсів на формування життєвих установок молоді, припускається, на наш погляд, розглядати Інтернет як специфічне середовище прояву суспільних відносин. У цьому середовищі представлені практично всі соціальні прошарки і вікові групи населення, тут знайшли втілення в тій або іншій формі більшість видів діяльності суспільства (політична, фінансово-економічна, комерційна, освітня, культурна і т.д.), на основі спільності інтересів створюються численні “віртуальні” групи територіально відокремлених суб’єктів. У таких групах складається своя внутрішня соціальна ієрархія, з’являються формальні і неформальні лідери. Тут одержують розвиток невідомі раніше форми спілкування і взаємодії людей, відбувається процес формування особливої субкультури.

Спостереження засвідчують, що мережеве середовище, як і соціальне загалом, впливає на особистісні характеристики людей, соціально-психологічні характеристики представлених у ній груп, породжує відповідну мотивацію поведінки, обрання конкретних засобів досягнення цілей (у тому числі протиправних) [2, с. 277]. Стає очевидним, що процес становлення соціальних відносин у новому інформаційному середовищі, не підкріплений достатньою мірою ні відповідними законодавчими, ні моральними установками, породжує невідомі раніше форми негативної девіантної поведінки, особливо серед молоді.

Варто зазначити, що до цього моменту мережеве співтовариство різнилося значним різноманіттям індивідів, великою соціальною і культурною диференціацією і стратифікацією, широким спектром поглядів на будь-які суспільні проблеми. Тим часом відомо, що ізоляція суб’єкта

з певними психологічними проблемами від нормальних контактів у реальному мікросередовищі переважно приводить до того, що він шукає визнання в інших місцях серед подібних собі.

У таких випадках мережеве спілкування може допомогти молодій людині певною мірою перебороти внутрішньоособистісні й зовнішні конфлікти, що виникають у сімейних відносинах, взаємнах з однолітками і т.п. При цьому індивід може знайти в мережі підтримку і розуміння практично в будь-яких поглядах, що відкидаються його конкретним оточенням [1, с. 65]. Спілкуючись в Інтернеті, він може не тільки на час “змінювати” стать і ім’я, з’являтися перед співрозмовником в іншому фізичному вигляді, а навіть створювати свій новий образ – реалізувати, нехай віртуально, свої фантазії, що важко або неможливо реалізувати в звичайному світі. “Віртуальний” світ дає додаткову свободу дій і вираження думок, емоцій, почуттів, що обмежується в реальному житті.

“Закомплексована” людина, що має серйозні проблеми в щоденному спілкуванні з навколишніми людьми, у мережевому спілкуванні одержує можливість цілком розкріпатися. Однак при цьому вона може легко виявитися втягненою у спілкування маргінальних груп, здатних нав’язати їй негативні соціальні установки. Навіть за неглибокого пошуку в мережі Інтернет легко знайти сайти, де позитивно оцінюються такі явища, як сатанізм, педофілія й інші види сексуальних збочень, наркотизм і т.п. Молоді люди зі слабкою психікою при відвідуванні подібних сайтів можуть активно сприйняти пропаговані тут погляди і перенести їх у своє повсякденне життя [4].

Дослідники відзначають, що Інтернет підсилює процес опосередкованого спілкування людей, учасники якого найчастіше мають поверхові, неглибокі міжособистісні відносини. Виникаючі тут контакти часто мають сурогатний, неповноцінний характер. Це веде до скорочення впливу найближчого оточення на особистість підлітка як засобу соціального контролю, порушення механізмів детермінації

позитивного поводження. Більше того, можливість анонімної участі в мережевому спілкуванні нерідко формує в молодих людей уявлення про вседозволеність і некараність будь-яких проявів у мережевому середовищі.

На думку психологів (А.Войскунського, І.Вакуліча, І.Міська), анонімність і відсутність заборон звільняють приховані комплекси (передусім пов'язані з тягою до насильства і сексуальності), стимулюють людей змінювати тут свій стиль поведінки, діяти більш розкуто і навіть переходити моральні межі. Є чимало прикладів, коли підлітки використовують мережеві можливості, щоб досаджувати людям, з якими в реальному житті їх пов'язують неприємні стосунки. У США набуло значного поширення явище, що називається "кіберпереслідування", коли зловмисник постійно переслідує свою жертву, направляючи їй погрози за допомогою мережевих засобів. Подібні випадки спостерігають й у вітчизняній практиці.

Особливої уваги вимагає проблема впливу на установки особистості поширених у глобальних мережах ігор з елементами насильства. Дослідження засвідчили, що жорстокі ігрові епізоди нерідко приводять до наростання агресивності поводження молодих людей. Так, навесні 2002 р. німецький підліток Р.Штайнхойзер убив 17 і поранив 7 осіб у гімназії, де навчався [4]. Під час опитування свідків з'ясувалося, що улюбленим його заняттям була участь у мережевих комп'ютерних іграх, що містять сцени насильства (таких як CounterStrike). У даний час у Німеччині обмежене поширення подібних ігор. Очевидно, з розвитком технологій зазначена проблема ускладнюватиметься, оскільки компанії-розроблювачі ігор постійно підвищують якість відповідності ігрового простору реальності, а це веде до зростання ступеня занурення особистості у віртуальне середовище.

Аналіз наукових джерел і власні спостереження дали змогу визначити фактори впливу Інтернету на соціальну поведінку молоді, і розглянути їх з двох боків – позитивного та негативного.

Соціальні фактори. Молодь – це найактивніша група людей, яка бажає пізнати щось нове, відкрити для себе нові знання і насамперед навчатися. Мотивація особистості до навчання може бути різною (отримання справжніх знань, “мода” на отримання дипломів спеціалістів, “о так бажають батьки” та ін.). Багато молоді після закінчення школи дійсно намагається влаштуватися на роботу (і для цього також є свої мотиви), і в цьому може допомагати Інтернет. Саме через Інтернет молодь дізнається про нові вільні робочі місця, і іноді це реальніша інформація, ніж у газетах. Однією з найбільш відомих професій стає професія спеціаліста з комп’ютерних технологій, багато інших професій також пов’язані з Інтернетом. Серед негативних характеристик цих факторів можна відзначити, що значний відсоток молодих людей люблять ігри в Інтернеті, які є не завжди простими, “дитячими”. В Інтернеті є можливість грати у казино, куди в реальному житті доступу немає.

Фізіологічні фактори. Проведення часу за комп’ютером не має позитивного впливу на здоров’я людини. Відзначають лише можливий негативний вплив випромінювання екрана комп’ютера на зір людини та можливі фізіологічні проблеми через невисоку рухливість суб’єкта, який багато часу проводить за комп’ютером.

Психологічні фактори. Проблеми психологічного характеру виникають внаслідок того, що молодь не має достатньо часу на спілкування між собою. Інтернет прийшов на допомогу: спілкуватися можна будь з ким, у будь-якому куточку світу і на будь-які теми. Однак тривогу викликає той факт, що саме через Інтернет молодь уперше знайомиться з інформацією, яка може мати негативний вплив на її психіку. Така інформація стосується криміналу, катастроф, сексу і порнографії – приблизно 80% (у цьому “допомагають” різні “вікна”, які з’являються випадково на екрані). Інформація іноді містить агресію, релігійний вплив, психологічні установки.

Інформаційні фактори. Даний фактор значною мірою залежить від методу стимулювання молоді на здобуття

нових знань. Перевага Інтернету в цьому питанні велика. Інтернет містить величезну кількість навчальної інформації різними мовами. Дехто вважає, що такі знання абсолютно не корисні, тому що, молодь не працює над їх отриманням, а бездумно скачує і, не читаючи, здає вчителю чи викладачеві. Але в наш час, коли молоде покоління не бажає читати книги та газети, Інтернет стає першоджерелом отримання інформації.

Комунікативні фактори. Інтернет стає джерелом безмежного спілкування з широким колом людей з різними інтересами. Ці люди розуміють, сприймають особистість такою, якою вона є в “мережі”, можливо, підтримують порадою. А головне, їх не обов’язково бачити. Водночас Інтернет обмежує коло інтересів, молода людина не замислюється над тим, як правильно побудувати речення, щоб передати думку і знання, отримані на уроках з мови, вже не потрібні. У молоді своя мова спілкування в Інтернеті – проста, легка, доступна для всіх. Темі для спілкування різноманітні, і тому не вимагають від молодого людини глибоких знань.

Таким чином, середовище, що формується в глобальній мережі Інтернет, здатне впливати на формування негативних психологічних установок молоді.

Слід зазначити, що в Інтернет-середовищі присутній прояв відомих механізмів соціальної детермінації неадекватної поведінки і злочинності, які можуть впливати на формування особистості, надавати їй розпоряджень протиправного або суперечливого характеру, ставити особистість у ситуацію, що змушує і полегшує вибір неадекватного варіанта поведінки.

Безумовно, в сучасних умовах неможливо (та й неправильно) ізолювати молоду людину від використання мережевих ресурсів. Однак треба продумати шляхи нейтралізації негативного інформаційного впливу комп’ютерних мереж. Особливу роль у цьому процесі повинна відігравати родина. Зацікавлена участь дорослих, що дають об’єктивну оцінку інформації, що надходить, і проводять її поперед-

ній контроль, дасть змогу правильно зорієнтувати молоду людину в інформаційних потоках. Не повинна залишатися осторонь від розглянутої проблеми і держава.

Назріла необхідність визначення чітких критеріїв законності чи незаконності інформації та правових механізмів її регуляції в Інтернеті. Потрібно законодавчо закріпити відповідальність власників сайтів за зміст розташованих інформаційних матеріалів. І дуже важливо, щоб протиправні процеси, які відбуваються в глобальних комп'ютерних мережах, одержували адекватну протидію з боку правоохоронних органів.

Література

1. Місько І.П. Психологічні особливості перебігу Інтернет-залежності у сучасної молоді І.П.Місько // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 31. Серія : Психологічні науки / за ред. В.Д.Скока. – Чернігів, 2005.

2. Соломатіна Л.П. Феномен Інтернет-залежності молоді Л.П.Соломатіна // Болонський процес: шляхи до мобільності студентів, академічного та адміністративного персоналу в рамках загальноєвропейського простору вищої освіти : матеріали IV Міжнародної наукової конференції (18–21 травня 2005 р., м.Судак). – К. : МАУП, 2005. – С. 269–279.

3. Вакуліч Т.М. Мотиви та фактори формування Інтернет-залежності молоді Т.М.Вакуліч // Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (29–31 березня 2006 р., м.Київ) / за заг. ред. А.Г.Гудманяна, О.В.Петренка. – К. : НАУ, 2006. – Т. 1.

4. Войскунский А.Е. Психологические аспекты деятельности человека в Интернет-среде А.Е.Войскунский // (документ URL) <http://www.psychology.ru>

5. Эко У. От Интернета к Гутенбергу: текст и гипертекст / У.Эко // Отрывки из публичной лекции У.Эко (документ URL) <http://www.philosophy.ru/library/eco/internet.html>

6. Вересаева О. Психология и Интернет на пороге XXI века / О.Вересаева // Психологическая газета. – 1996. – № 12. – С. 4.